

Hvat er Alzheimers sjúka?

Alzheimers sjúka er ein heilasjúka, ið serliga rakar eldri. Sjúkan eitur eftir týska psykiataranum Alois Alzheimer, sum lýsti sjúkueyðkennini longu í 1906. Sjúkan er vanligasta orsøkin til demens.

Sjúkueyðkennini

Vanligastu sjúkueyðkennini eru minnisloysi og ilt við at finna orðini. Tað kann gerast truplari at minnast nøvnini sjálvst á teimum, ein kennir væl, og á gerandislutum. Serliga kunnu trupulleikar vera við at minnast tað, sum er hent fyri kortum. Ofta kann vera neyðugt at fáa hjálp til at halda skil á avtalam og arbeiðsuppgávum, eins og førleikin at finna veg, telja smáupphæddir saman og hava yvirlit yvir ymsar gerandis-støður verður ávirkaður.

Sum sjúkan so líðandi versnar, kunnu eisini henda broytingar í kenslulívi, sinnalagi og persónleika. Fólk, sum vanliga eru opin, fyrikomandi og virkin, kunnu gerast grenjut, innisæl og óvirkin, og lagið skiftandi.

Vanligasta sjúkugongdin

Sjúkueyðkennini koma sníkjandi og taka seg spakuliga upp. Í fyrstani er versnaða vitið og skilið ikki serliga eyðsýnt ella lætt at skilja frá vanligari ørkymlan og gloymsku. So líðandi gerast broytingarnar greiðar fyri teimum næstu, familju og vinum, tí sjúkan ger gerandistilveruna trupla. Tað kann gerast ógjørligt at passa arbeiði, og trupult at megna gerandisuppgávur sum innkeyp og matgerð.

Við tíðini versna vit og skil og praktiskir førleikar enn meira. Trupulleikar við tíðar- og samdøgursfatan kunnu taka seg upp, soleiðis at nátt og dagur verða endavend.

Útbreiðsla

Sjúkan er vanligasta orsøkin til demens, tí meira enn helmingurin av teimum við demensi eru plágað av Alzheimers sjúku. Tað svarar til einar 900 tilburðir ella 3-4 % av øllum eldri oman fyri 65 ár.

Alzheimers sjúka er tætt knýtt at aldri, við tað at vandin økist við aldrinum. Í aldursbólkinum 65-69 ár verður 1 % rakt av Alzheimers sjúku, meðan talið er 20 % fyri tey, ið eru oman fyri 90 ár.

Orsøkin

Orsøkirnar veit eingin, men granskarar kunnu vísa á nakrar av teimum broytingunum, ið fara fram í heilanum: skaðilig upphópan av proteinevnum bæði millum heilakyknurnar (beta-amyloidar skónir) og inni í sjálvum heilakyknunum (tau-samandreivingar). Sjúkan hevur eisini við sær trot á signalevnum acetylkolin, sum heilakyknurnar brúka í sínámillum samskipti.

Vandaorsøkir

Mest týðandi vandaorsøkin til Alzheimers sjúku er høgur aldur, men eisini støður og atferð, ið økja um vandan fyri hjarta- og æðrasjúkum, hava týdning, t.d høg tóðtrýst, sukursjúka og royking.

Ættarbregði

Læknarnir halda, at 2-3 % av Alzheimers tilburðum eru ættarbrögð. Teir skyna millum Alzheimer, sum visir seg tíðliga og seint. Tað brigðið, ið visir seg eftir 65 ára aldur, er nógv tað vanligasta og ikki arvaligt. Sjáldsamt er, at fólk yngri enn 65 ár fáa Alzheimers sjúku, men tá ið tað hendir, kann orsøkin vera úrbregði (mutatiónir) í ávísam ílegum. Arvalig brigði av Alzheimer kunnu longu vísa seg um 40 ára aldur.

Viðgerð

Enn kann Alzheimers sjúka ikki lekjast, men heilivágur er, sum kyrrar sjúkueyðkennini fyríbils. Vanligasti heilivágurin virkar við at bremsa sundurbrótingini av signalevnum acetylkolin, sum heilakyknurnar brúka í sínum sínámillum samskipti. Heilivágurin betrar móguleikarnar hjá heilanum at endurnýta sítt egna signalevni, acetylkolin. Heilivágurin hevur kortini ikki á allar alzheimerssjúklingar og kann ikki vera einasta viðgerð. Ráðgeving saman við ítøkiligum stuðli og umlætting eru týðandi partar í viðgerðini.